

DANIJEL ALERIC

## ORONIM BITOVNJA I SRODNI TOPONIMI

### 1.

Budući da je oronim *Bitovnja* zabilježen u *RjJAZU*,<sup>1</sup> očekivalo bi se da će o njegovu porijeklu i značenju biti bar štogod natuknuto u Skokovu *ERHSJ*.<sup>2</sup> Međutim, Skok ga u svomu djelu preskače, vjerojatno stoga što mu je izgledao odviše zagonetno.

Koliko mi je poznato, na oronimu *Bitovnja* i srodnim toponimima nije se nitko zaustavljao ni prije, a ni poslije Skoka.

### 2.

Planina Bitovnja koja se spominje u *RjJAZU*, i to samo zahvaljujući njezinu spomenu u Jukićevu *Zemljopisu i povjesnici Bosne* (1851), udaljena je desetak kilometara jugozapadno od bosanskoga grada Kreševa i petnaestak kilometara sjeverno od hercegovačkoga grada Konjica. To je upravo jedna od visokih planina što stoje na međi crnomorskoga i jadranskoga sliva dijeleći klasičnu Bosnu od klasične Hercegovine. Najviši joj je vrh visok 1700 m.

Po Jovi Popoviću Bitovnja je »svakako najinteresantnija u . . . skupini srednjobosanskih planina« koje on opisuje (Šćit, Matorac, Vranica, Zec i Bitovnja). Ona je sve do visine od 1600 m sa svih strana obrasla visokom bukovom šumom. Na toj se visini naglo pretvara u pašnjačku visoravan protegnutu u smjeru istok — zapad. Na visoravni, koja obuhvaća otprilike 2000 hektara, ima u izobilju i dobre paše, i žive vode, koje ne ponestaje ni za najvećih suša, i prirodnih zaklona od vrućine i nevremena. Zato nije čudo što je Bitovnja bila oduvijek privlačiva za stočare. Na nju je preko ljeta izgonjeno »silno blago« iz visočkoga i fojničkoga, sarajevskoga i konjičkoga kotara.

<sup>1</sup> *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* što ga izdaje Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu od godine 1880.

<sup>2</sup> P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, knj. I—IV, Zagreb 1971—1974.

Bitovnja izgleda osobito župno, pitomno sa svoje prisojne, hercegovačke strane. Zbog veoma ugodne klime, u planinskim selima na toj strani »uspijeva rano i plemenito voće: trešnje, višnje, orasi, kesteni, jabuke i kruške najbolje domaće kvalitete«. Zemlja se na toj strani obrađuje čak do nadmorske visine od 1500 m. Ni na toj, zaista golemoj visini nije moguće razlikovati stočara od ratara jer se oko stočarskih ljetnih stanova s uspjehom uzgajaju jara žita — ječam, šilj i zob.<sup>3</sup>

Pod imenom *Bitovnja* nije poznata samo ta, dosta glasovita planina, nego i jedno brdo koje se nalazi svega dvadesetak kilometara zapadno od planine Bitovnje, u Rami, ili, točnije rečeno, oko 2 km južno od Prozora. Ime mu nije zabilježeno na specijalnoj karti Jugoslavije razmjera 1 : 100.000. Po Milenku Filipoviću, koji ga spominje, pod južnom je stranom toga brda, »u proširenju Ramine doline«, smješten veći dio sela Luga. Iz Filipovićeve se izlaganja razabire da se njive toga sela nalaze »većinom po stranama«, a vinogradi (na području su toga sela i prozorski vinogradi!) »visoko u stranama iznad sela«. <sup>4</sup> Dakle, može se zaključiti da prisojna strana toga brda izgleda župno, pitomno, slično kao i prisojna strana istoimene planine.

U središnjoj Bosni i u Rami pojavljuju se i dva toponima u obliku *Bitovlja* i jedan u obliku *Bitovlje*.

Imenom *Bitovlja* zove se gorska kosa oko 5 km južno od Kaknja, na području sela Gornjē Papratnicē,<sup>5</sup> i poljce među brdima oko 8 km jugozapadno od Prozora, na području sela Pròslapa.<sup>6</sup> Ta dva toponima nisu zabilježena na specijalnoj karti Jugoslavije razmjera 1 : 100.000. Ipak, kombinacijom onoga što o položaju Gornje Papratnice u odnosu na kosu Bitovlju kaže Milenko Filipović i onoga što se može vidjeti na spomenutoj specijalnoj karti dade se zaključiti da se selo Gornja Papratnica nalazi na južnoj strani kose Bitovlje. Na žalost, do potanijega podatka o položaju poljca Bitovlje nije moguće doći na sličan način.

Imenom *Bitovlje* označeno je na specijalnoj karti dosta zaobljeno brdo koje se nalazi oko 10 km zapadno od Kaknja, u okuci rijeke Bosne nasuprot ušću Lašve. Visoko je 678 m. Sa svih je strana, osim s južne, izrazito pokriveno šumom. Južna mu strana, koja je ujedno i najblaža, izgleda kultivirano. Na njoj je smješten zaselak Božići, a pod njom, uz rijeku Bosnu, selo Dolipolje.

<sup>3</sup> Za sve što je izneseno u posljednjim dvama staccima, usp. J. Popović, *Ljetni stanovi na planini Vranici, Zec-planini i planini Bitovnji*, Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini, knj. 43, sv. 1, Sarajevo 1931, str. 68, 69, 73. i 75.

<sup>4</sup> Usp. M. S. Filipović, *Rama u Bosni*, Srpski etnografski zbornik, knj. 69, Beograd 1955, str. 118—119.

<sup>5</sup> Usp. M. S. Filipović, *Visočka nahija*, Srpski etnografski zbornik, knj. 43, Beograd 1928, str. 508.

<sup>6</sup> Usp. M. S. Filipović, *Rama u Bosni*, Srpski etnografski zbornik, knj. 69, Beograd 1955, str. 78.

Upadljivo je da se svi spomenuti toponimi pojavljuju na relativno malom i dajalekatski veoma kompaktnom prostoru i da sličnih toponima, bar koliko je zasad moguće reći, drugdje nema. Upadljivo je i to da se spomenutim oronimima označuju jedna planina i tri brda kojima je obrađena, bez sumnje, samo prisojna strana, i to čak do zamjerne visine, a da se i onim horonimom označuje obrađeno tlo među brdima. Svi bi, dakle, ti toponimi morali biti istoga porijekla.

Da su svi oni nastali od neke opće imenice ili poimeničenoga pridjeva kojim se označuje prisojno, župno, pitomno područje, može se zaključivati i neizravno, na osnovi nekih zapažanja Jove Popovića. Na jednomu mjestu u opisu stočarskih stanova na planini Bitovnji Popović konstatira da se prisojna strana Bitovnje, koja pripada konjičkomu kotaru, dijeli na *Tuhobičku Bitovnju* i *Buljinsku Bitovnju*, dijelove koji su tako nazvani po naseljima na toj strani — Tuhobiću i Buljini — što su od pamtivijeka imala pravo na pašu po Bitovnji, a po njoj, zajedno s nekim drugim naseljima, imaju i obradiva zemljišta.<sup>7</sup> Iz toga proizlazi da je u selima na prisojnoj strani Bitovnje, koja od te planine imaju i najviše koristi, oronim *Bitovnja* sasvim uobičajen. Na drugomu mjestu Popović konstatira da stočari koji dolaze na Bitovnju iz fojničkoga kotara, kojemu pripada osojna strana Bitovnje, ne govore da »idu na Bitovnju«, kako govore stočari koji na tu planinu stižu iz udaljenije Lepenice u sarajevskom kotaru, nego da »idu na Crepulje«.<sup>8</sup> To bi moglo značiti da se u naseljima kojima pripada osojni dio Bitovnje ta planina izvorno i nije zvala Bitovnjom jer je iz perspektive tih naselja mogla izgledati uglavnom nekultiviranije i negostoljubivije od većine drugih okolnih planina i brda.

U potrazi za općom imenicom ili poimeničenim pridjevom od kojega su se razvili spomenuti toponimi treba imati na umu i činjenicu da je u netom spomenutoj Lepenici — kraju koji je od planine Bitovnje udaljen petnaestak kilometara u pravcu sjeveroistoka, ali mu je stanovništvo dobivalo pravo na pašu po toj planini ne u fojničkomu, nego u konjičkomu kotaru —<sup>9</sup> ime planine Bitovnje zabilježeno u ovim oblicima: *Bitovnja*, *Bitòvnja*, *Bitòvnja*, *Bitòvina*, *Bitovìnja*, *Vitòvina*. Te oblike zabilježio je Slavko Pavešić u izvještaju o lepeničkomu govoru. On dodaje da je prvi oblik (*Bitovnja*) ipak najčešći. Donosi i dvije sintagme u kojima ga je čuo: *pòd Bitovnju*, *ispod Bitovnjè planine*.<sup>10</sup> Taj je oblik, dakako, u skladu s činjenicom, koju Pavešić konstatira na drugomu mjestu, da u

<sup>7</sup> Usp. J. Popović, o. c., str. 72.

<sup>8</sup> Ib., str. 70.

<sup>9</sup> Ib., str. 70.

<sup>10</sup> Usp. S. Pavešić, *O narodnom govoru u Lepenici u Bosni*, Ljetopis JAZU, knj. 64, Zagreb 1960, str. 388. Napominjem da je druga sintagma tiskana, zapravo, bez znaka za dužinu na genitivnom nastavku *-e* (*Bitovnje*), ali, očito, pogreškom.

lepeničkomu govoru nema duženja ispred suglasničke skupine u kojoj na prvomu mjestu stoji sonant (*pèčurka, Krèševka, čörba, sünce, Märko, Mírko...*).<sup>11</sup>

#### 4.

Prije nego iznesem svoje mišljenje o porijeklu i značenju spomenutih toponima, moram reći da je dosad uzimano kako je u hrvatskim i srpskim narodnim govorima izvorno predvokalno *p* moglo prijeći u *b* uglavnom samo kad se radi o riječima koje su u te govore dospjele iz njemačkoga ili preko njemačkoga jezika. Skok u *ERHSJ* s. v. *braskva* pomišlja da čak ni imenica *breskva, breska* i sl. — koja se je u obliku sa *b* govorila »i u panonsko-slavenskom kako svjedoči mađ. *barack*« i koja se najčešće navodi kao primjer prijelaza *p* u *b*, obično u formi *breskva* < lat. *persica* — nije u te govore dospjela drugačije nego preko srvnjem. *Pfersich* < lat. *persicum* (tj. *malum*).

No ni ovom prilikom ne treba zaboravljati na izuzetnu moć pučke etimologije, odnosno na mogućnost ukrštavanja riječi, i na daljinsku asimilaciju.

I Skok u *ERHSJ* s. v. *bändür* uzimlje da u obliku *bändür*, koji se javlja u Dalmaciji umjesto općenito poznatijega oblika *pändür* (< mađ. *pandúr* < slav. *pođarb*), *b* stoji umjesto *p* zbog ukrštavanja tal. *bandire* i *puđar*. Mislim samo da će biti točnije ako se kaže da se hungarizam *pändür* javlja u Dalmaciji i u obliku *bändür* jer je doveden u vezu s talijanimima *bänd* 'osuda, globa' i *bandèškati* = *bänditi* = *bandžzati* 'prognati' (po *RjJAZU* potvrđeni od XIII, odnosno od XVI. st.) koji su se, sigurno, često upotrebljavali kad je bilo govora o pandurima.

Ako je, dakle, u Dalmaciji, koja je od hrvatskih krajeva najudaljenija od mađarskih etničkih granica, oblik *bändür* nastao od mađ. *pandúr* preko hrv. *pändür*, onda se na osnovi te činjenice može izvesti i zaključak da oblici *brèsk(v)a, bršsk(v)a, brškv(a)* u sjevernim hrvatskim krajevima vjerojatno nisu nastali od lat. *persicum* preko srvnjem. *Pfersich*, kako misli Skok, nego od lat. *persica* preko prahrv. *\*prèsk(v)a*. Do oblika *\*prèsk(v)a* svakako je došlo ponajprije u hrvatskim primorskim krajevima, gdje on danas živi uglavnom u inačicama *praska* i *praskva*, u kojima je *ě* > *a* (usp. *orèhě* > *orah*). Od oblika *\*prèsk(v)a* mogao je nastati oblik *\*brèsk(v)a* ukrštavanjem u čestim sintagmama *bvrati \*prèsky, berg \*prèsky* i sl., ali, naravno, teže u primorskim krajevima, u kojima su Hrvati gotovo posvuda živjeli u neprekidnom dodiru s Romanima (u Vodicama u Istri ipak su, po Skoku, poznati oblici *brška* i *briskva*), a lakše u unutrašnjosti zemlje, gdje tako izravno dugotrajan dodir s Romanima nije bilo.

Da je početno *p* — bez obzira na to je li se nakon njega nalazio suglasnik ili samoglasnik — moglo u samim hrvatskim i srpskim govori-

<sup>11</sup> *Ib.*, str. 380.

ma katkad prijeći u *b*, dokazuju i neke druge riječi koje se u njima pojavljuju u inačicama sa *p* i sa *b*:

1. Imenica se *pastuh* 'neuškopljeni konj', po *RjJAZU*, pojavljuje i u oblicima *pazduh* (sporadično u Gundulićevu djelu, zatim u djelima J. Kavanjina, I. Velikanovića i S. M. Ljubiše) i *bazduh* (u rječnicima A. Della Belle i J. Stullija, u djelu J. Kavanjina i u jednoj poslovice zabilježenoj u prvoj polovini XVIII. st. vjerojatno na području Dubrovačke Republike). Skok u *ERHSJ* s. v. *pàsti 1* kaže za oblik *pazduh* da je nastao pod utjecajem uzvika *pazdŕ* »kojim se draži angir (*tj. pastuh — op. D. A.*) na kobilu«. Iz onoga što kaže u *ERHSJ* s. v. *bàzdjeti*, proizlazi da je prijelaz *pazduh* u *bazduh* ostvaren »po zakonu asimilacije *p — zd > b — zd*«. Međutim, kako u hrvatskim i srpskim govorima ima više riječi koje započinju glasovnom skupinom *p — zd*, čini se da je do oblika *bazduh* došlo na neki drugi način, možda pod utjecajem uzvika \**bazdŕ* (taj je nepotvrđeni uzvik mogao dosta lako nastati daljinskom asimilacijom od potvrđenoga oblika *pazdŕ* jer se uzvici toga tipa u govoru učestalo ponavljaju).

2. Po Skoku, *ERHSJ*, s. v. *bàzdjeti* i *prđjeti*, prema prasl. \**pazdĕti* 'prđjeti, smrdjeti' govori se među žumberačkim rimokatolicima *pazditi*, u kajkavskom dijalektu *pezdjeti* (usp. i slov. *pezdĕti*), a »u bosanskim narječjima« *bàzdjeti*, npr. *rakija bāzdī iz njega*; oblici sa *b* javljaju se i u Crnoj Gori i na Kosovu i Metohiji. U *ERHSJ* s. v. *bàzdjeti* tumači on da je *pazdjeti > bāzdjeti* »po zakonu asimilacije *p — zd > b — zd*«, po kojem mu je i *pastuh > bazduh*, i da je ta asimilacija »vrlo stara, baltoslavenska« jer se »nalazi i u lit. *bezdĕti*, lot. *bezdĕt*«. To tumačenje iznosi i s. v. *prđjeti*, ali tu upozorava i na »istu asimilaciju u stčes. *bzditi*, polj. *bzdić*«. No, čini se vjerojatnijim, pogotovu nakon konstatacije da u hrvatskim i srpskim govorima ima više riječi koje započinju glasovnom skupinom *p — zd*, da je do oblika *bazdjeti* došlo zato što je oblik *pazdjeti* doveden u vezu s imenicom *baz* (< prasl. \**bĕzĕ*) ili *bazd* (Skok u *ERHSJ*, s. v. *baz*, uzimlje, upozoravajući na polj. *best* < \**bezd* i lit. *bezdās*, da je i ta inačica živjela u odgovarajućem obliku u praslavenskom jeziku u značenju *bazga*, *zova*, *Sambucus nigra L.*'. A glagol *pazdjeti* i imenica *baz(d)* mogli su biti lako dovedeni u vezu jer *bazga* — a to je jedna od najpoznatijih evropskih biljaka — već sama po sebi smrdi<sup>12</sup> i jer čaj od *bazgova* cvijeta, lišća ili kore, koji se od davnina upotrebljava u pučkoj medicini u liječenju raznih bolesti (o ljekovitosti *bazge* govori se već nekoliko stoljeća prije nove ere), ubrzava izlučivanje vode iz tijela znojenjem i mokrenjem<sup>13</sup> i tako pridonosi da iz bolesnih osoba koje ga piju, pojačano izbija neugodan zadah.

<sup>12</sup> Da *bazga* i po kazivanju priprostoga svijeta spada među biljke koje smrde, usp. F. Ivanišević, *Poljica*, Zbornik za narodni život i običaje, knj. 8, sv. 2, Zagreb 1903, str. 213.

<sup>13</sup> Usp. F. Kušan, *Ljekovito i drugo korisno bilje*, Zagreb 1956, str. 498—499, pa Richard Willfort, *Ljekovito bilje i njegova upotreba*, Zagreb 1974, str. 344. i d.

Treba dodati da Skok u *ERHSJ*, s. v. *baz*, dopušta mogućnost da je *baz* > *bazd* ukrštavanjem s glagolom »*bazditi*, *pazditi* < *pəzděti*« jer »zovin cvijet ima zaseban miris«. Od dopuštanja te mogućnosti pa do zaključka da je *pazdjeti* > *bazdjeti* pod utjecajem imenice *baz(d)*, nije daleko. Pri tom treba istaći da stčeš. *bzditi*, polj. *bzdić*, lit. *bezdėti*, lot. *bezdēt* ne mogu biti argumenti u prilog Skokovu mišljenju jer je tu do prijelaza *p* u *b* moglo doći također pod utjecajem riječi kojima se označuje bazga (usp. polj. *best* < \**bezd*, lit. *bezdās*); u stčeš. *bzditi* i polj. *bzdić* *p* je moglo prijeći u *b* i nakon gubitka poluglasnika.

3. Turcizam koji se, po *RjJAZU*, javlja u Bosni u obliku *běstilj* 'gust pekmez od šljiva' poznat je, kako iznosi Skok u *ERHSJ* s. v. *běstilj*, na području Kosova i Metohije u obliku *pestilj*, u bugarskom jeziku u obliku *pestil* i u arumunjskom (cincarskom) dijalektu u obliku *pistile*.<sup>14</sup> Turska riječ *pestil*, od koje je nastao taj turcizam, u Škaljićevu se rječniku izvodi od tal. *pastillo*.<sup>15</sup> To bi značilo da je do prijelaza *pestil* u *běstilj* došlo baš u Bosni, u bosanskim govorima. Izgleda da je turski romanizam *pestil* doveden u tim govorima najprije u vezu s nepotvrđenim pridjevom \**běstil* < *bez tila* 'bez tijela', izvedenim po ugledu na pridjeve tipa *bězglav* < *bez glave*. Ta pretpostavka postaje realnijom ako se ima na umu sintagma *pekmez pestil*, jer je ona u puku lako mogla biti doživljavana tako kao da se, zapravo, radi o pekmezu »bez tila«, tj. o gustom pekmezu od šljiva u kojemu se šljive više ipak ne naziru.

4. Po Skoku, *ERHSJ* s. v. *būsija*, turcizam se *pusija* 'zasjeda' u tom obliku javlja u Bosni (*pūsija*) i na području Kosova i Metohije (*pušija*), a u obliku sa *p* živi i u bugarskom (*pusija*) i albanskom jeziku (*pusi*) i u arumunjskom (cincarskom) dijalektu (*pusie*). Na hrvatskom i srpskom području u cjelini, pa i u Bosni, ipak je uobičajeniji oblik *busija*, koji je, po *RjJAZU*, potvrđen već od XVI. st. On je preko kajkavskoga dijalekta bio dopro i u slovenski jezik. Skok kaže da »razlog za promjenu *p* > *b* nije poznat«, ali, imajući na umu da »od turskih jezika poznaje *b* džagatajsko *bosu* = tur. *pusu*«, pomišlja da se »radi o starijem turcizmu koji nije ušao u hrv.-srp. iz osmanlijskog nego možda iz kumanskog (pečeneškog)«. Čini se ipak vjerojatnijim da je tek od pohrvaćenoga (posrbljenoga) oblika *pusija* (< tur. *pusi* 'zasjeda') nastao oblik *busija*, i to dovođenjem oblika *pusija* u vezu s imenicama *bus* i *busje* koje u nekim krajevima označuju i *grm* i *grmlje*, dakle mjesto prikladno za organiziranje zasjede.

5. Po Skoku, *ERHSJ* s. v. *kě*, glagol se *prkělati* (< tal. *perché*) javlja u Bosni, i to u značenju 'govoriti tuđim jezikom'. Meni je poznato da se taj glagol javlja i u Lišanima Ostrovičkim blizu Benkovca, ali u

<sup>14</sup> Arumunjska verzija tiskana je, zapravo, u pogrešnom obliku *histile*. — Može se dodati da je taj turcizam poznat i u rumunjskom jeziku, u obliku *pistil*. (Usp. *Dictionarul limbii romine moderne*, izd. Academia Republicii Populare Romine, Bukurešt 1958, s. v. *pistil* 2.)

<sup>15</sup> Usp. A. Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Sarajevo 1966, s. v. *běstilj*.

značenju 'brbljati, čavrljati'. Po Skoku, odnosno po *RjJAZU*, taj se glagol u djelu Mihovila Pavlinovića, rođena u Podgori blizu Makarske, javlja u obliku *prkèljati* i značenju 'blebetati, govoriti koješta'. Od oblika *prkèljati* nastao je, svakako, oblik *brkèljati* koji je, po *RSANU*,<sup>16</sup> zabilježen u Bosni (dakle, na području na kojemu je zabilježen i oblik *prkèlati*), i to u značenju 'brbljati, progovarati (subjekt: dijete)', kako se razabire iz rečenične potvrde koja se tamo navodi (*Tek ti počelo dijete brkeljati*). Do prijelaza *prkèljati* u *brkèljati* došlo je vjerojatno pod utjecajem pejorativno obojenoga glagola *\*brkèljati* (*\*brkèljati* prema *břkati* 'miješati, pogrešno zamjenjivati jedno drugim' kao *gužvèljati* prema *gužvati*).<sup>17</sup>

## 5.

U *RjJAZU* zabilježeno je više toponima koji su, bez sumnje, nastali od pridjeva *pitom*, -a -o, pridjeva koji se, po tomu rječniku, upotrebljava u značenju »prost od divljine, protivan divljemu«, odnosno u značenju »lijepo obrađen (njem. kultiviert, franc. cultivé, tal. coltivato), lijep, prijatan«: *Pitoma* (»šuma u Srbiji u okrugu rudničkom«), *Pitomača* (»neko zemljište u Srbiji u okrugu rudničkom«), *Pitomaja* (»zemljište u Srbiji u okrugu rudničkom«), *Pitomica* (»neko zemljište u Srbiji u okrugu biogradskom«), *Pitomina* (»vlastito ime zemljištima: u Srbiji u okrugu biogradskom . . . i u užičkom«), *Pitomine* (»zaselak u Drobnojaku« i »polje u Srbiji u okrugu valjevskom«). Na jugoslavenskoj specijalnoj karti razmjera 1 : 100.000 mogu se naći i ovi toponimi: *Pitoma glava* (brdo na području sela Malog Tičeva, visoko 1171 m, udaljeno oko 12 km sjevero-

<sup>16</sup> *Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika* što ga izdaje Srpska akademija nauka i umetnosti u Beogradu od godine 1959.

<sup>17</sup> Od spomenutoga oblika *prkèljati*, odnosno od oblika *\*prk(e)ljät(i)* bez sumnje je nastao i oblik *prkljat* koji se u istom značenju 'blebetati, govoriti koješta' čuje na Sebišini blizu Imotskoga, a vjerojatno i oblik *prkljät* koji se po Skoku, *ERHSJ* s. v. *brk*, čuje među žumberačkim rimokatolicima u značenju 'neodlučno govoriti' (Skok ga, inače, uspoređuje s kosovsko-metohijskim glagolom *brkljät* »ironički: miješati kao brkljom«, što ga izvodi od imenice *břklja*). Oblik *prkljat* (*prkljät*) mogao je pod utjecajem glagola *brkljat(i)* 'miješati brkljom' (po *RSANU* u Lici i dr.) biti preinačen u oblik *brkljat(i)*, koji je, po *RSANU* s. v. *brkljati* 3, potvrđen u odgovarajućem značenju 'govoriti nerazumljivo' u Zorunovcu kod Knjaževca, dakle u rudarskom kraju u kojemu je talijanski jezik, svakako, bio prisutan. Kako su imenice *brklja* i *brkljača* uglavnom sinonimne, može se zaključiti da je prema glagolu *brkljati* namjerno (iz pejorativnih pobuda) izveden glagol *břkljačiti*, koji je u *RSANU* potvrđen rečeničnim primjerima iz Banije i diela dvaju književnika rođenih u Bosni: Petra Kočića i Mladena Oljače (primjer iz Banije: *A brkljači tu, neka ga vrag razumije, šta hoće da kaže*). — Nakon svega toga može se reći da glagol *brgljati* u značenju 'brzo govoriti, da se ne razumije' nije morao nastati od onomatopejskoga korijena od kojega i imenica *brgljez* 'vrsta ptice' i glagol *brgljati* u značenju 'zettern (zwitschen)', kako misli Skok u *ERHSJ* s. v. *břgljez*. Glagol je *brgljati* u prvom značenju mogao nastati i od spomenute inačice *brkljati*, pod utjecajem glagola *brgljati* u drugomu značenju. Od njega su onda mogle biti izvedene imenice *břgljača 1*, *brgljalo* i *břgljanje* koje donosi *RSANU*. Od imenice *\*brgljač* ili *brgljača* mogao je, dalje, nastati prilog *břgljački* koji se u *RSANU* popraća ovim rečeničnim primjerom iz Čačka: *Govori brgljački, ništa mu ne razumem*.

istočno od Bosanskoga Grahova), *Pitoma gradina* (vrh udaljen oko 14 km sjeveroistočno od Bileće, visok 1169 m), *Pitoma kosa* (brdska strana sjeverozapadno od sela Čaprazlija na Livanjskom polju), *Pitome doline* (dva predjela: jedan na južnoj strani neimenovanoga brda visoka 877 m, udaljen oko 19,5 km jugozapadno od Jajca; drugi, sa stočarskim stanom, jugoistočno od vrha Morojevica visoka 1071 m, udaljen oko 11 km sjeverno od Cetinja), *Pitomi Potok* (zaselak između sela Grabovnice i Dedinca, udaljen oko 21 km jugozapadno od Prokuplja), *Pitomi vrh* (vrh na Dinari, sjeverno od Lazića stana, visok 1339 m). Korisno je upozoriti i na to da se u Pariževićima, selu koje se nalazi oko 15 km sjeverozapadno od Rogatice, među nazivima za obradive zemlje susreću i ovi: *Pitomi do*, *Pitomi gaj* i *Pitomo brdo*.<sup>18</sup>

Ni u *RjJAZU* ni na specijalnoj karti Jugoslavije razmjera 1 : 100.000 nije zabilježen nijedan toponim za koji bi se na prvi pogled moglo reći da je nastao od pridjeva *pitōman*, *-mna*, *-mno* (tako u okolini Imotskoga, Ljubuškoga, Prozora) ili *pitoman*, *-mna*, *-mno* (tako u *RjJAZU* s oznakom »biće takav akc.«) koji se čuje u značenju 'pun pitōmi, pitom'.<sup>19</sup> Ipak se nakon tolikoga broja toponima i posebno oronima izvedenih od pridjeva *pitom*, *-a*, *-o* može pretpostaviti da u krajevima u kojima se čuje pridjev *pitoman*, *-mna*, *-mno* ili sl. — ima i toponima i posebno oronima koji su nastali od toga pridjeva, u prvom redu od ženskoga pridjevskog oblika *pitomna*. Treba samo imati na umu da se u krajevima u kojima dolazi do disimilacije *mn* > *vn* (usp. *tamnica* > *tavnica*) taj pridjev može pojaviti i u obliku *pitoman* (*pitovan*), *pitovna*, *pitovno*.

Da se u Lepenici — kraju u kojemu je, kako je već rečeno, planina Bitovnja poznata kao *Bitovnja*, *Bitōvnja*, *Bitòvnja*, *Bitòvina*, *Bitovinja* i *Vitòvina* — taj pridjev čuje u obliku *pitoman*, *pitovna*, *pitovno*, potvrđuje Slavko Pavešić u izvještaju o lepeničkom govoru. Ženski pridjevski oblik *pitovna* on donosi i u jednoj rečenici zabilježenoj *in situ*: *Tu je trava pitovna, a u mojoj livadi je divija*.<sup>20</sup>

Mora da je u krajevima oko planine Bitovnje bio odavna uobičajen i istoznačni neodređeni oblik \**pitōvnja* i određeni oblik \**pitōvnjā* (\**pitov-*

<sup>18</sup> Usp. M. S. Filipović, *Glasinac*, Srpski etnografski zbornik, knj. 60, Beograd 1950, str. 407.

<sup>19</sup> Budući da je u hrvatsko-srpskom jeziku samo vrlo ograničen broj pridjeva na *-(a)n* izveden od pridjeva (usp. S. Babić, *Sufiksalna tvorba pridjeva u suvremenom hrvatskom ili srpskom književnom jeziku*, Rad JAZU, knj. 344, Zagreb 1966, str. 148—149), čini se da je oblik *pitōman*, koji se osjeća kao izvedenica od imenice *pitōm*, stariji od oblika *pitoman*, koji se osjeća kao izvedenica od pridjeva *pitom*, odnosno da je *pitōman* > *pitoman*.

<sup>20</sup> Usp. S. Pavešić, o. c., str. 375. i 384. Zanimljivo je da je u *RjJAZU* donesen pridjev *pitōvan*, f. *pitōvna*, ali u značenju »onaj, koji pitā, hrani«. Ilustriran je samo ovim rečeničnim primjerom što ga je prof. Ivšić zabilježio u svojoj rodnoj Orahovici u Slavoniji: *Nije ta trava pitovna za goveda*. Još je zanimljivije da je ženski pridjevski oblik *pitovna* zabilježen u značenju 'pitoma' (»golubica divja i pitovna«) i na kajkavskom području, i to u rječniku Adama Patačića, koji je nastao u drugoj polovini XVIII. st. (Usp. Lj. Jonke, »*Dikcionar*« *Adama Patačića*, P. o. iz 275. knjige *Rada JAZU*, Zagreb 1949, str. 77. i 79.)



*njā*, \**pitōvnjā*) jer pridjevske oblike *svitovnji* (< *svitovni*, tj. *svjetovni*), *vikovnji* (< *vikovni*, tj. *vjekovni*) i sl. upotrebljava i Jerolim Filipović, hrvatski pisac iz XVIII. st., koji je rođen jugozapadno od planine Bitovnje, u Rami; oko 11 km zapadno od sela Luga smještena pod brdom Bitovnjom, a baš u selu Proslapu u kojemu postoji poljce Bitovlja.<sup>21</sup> Te pridjevske oblike upotrebljavaju — u ijekavskom i ikavskom obliku — i mnogi drugi stari hrvatski pisci iz Bosne, Hercegovine i drugih krajeva.<sup>22</sup>

Određeni pridjevski oblik \**pitōvnjā* (\**pitovnjā*, \**pitōvnjā*) u dvočlanim toponomastičkim sintagmama \**Pitōvnjā* (\**Pitovnjā*, \**Pitōvnjā*) *planina* (izvorno u značenju 'župni, pitomni dio planine'), \**Pitōvnjā* (\**Pitovnjā*, \**Pitōvnjā*) *strāna* (tj. župna, pitomna planinska ili brdska strana), \**Pitōvnjā* (\**Pitovnjā*, \**Pitōvnjā*) *dōlina* (tj. župna, pitomna dolina) itd. mogao je nakon univerbizacije tih sintagama lako zadobiti oblik imenice \**Pitōvnjā* (\**Pitovnjā*, \**Pitōvnjā*), slično kao što je npr. *Dōbrā vōda* (odn. *rijeka* i sl.) > *Dōbrā*.

Do prijelaza oblika \**Pitōvnjā* (\**Pitovnjā*, \**Pitōvnjā*) u *Bitōvnjā* (*Bitovnjā*, *Bitōvnjā*) došlo je, bez sumnje, slično kao i do prijelaza oblika *pandur* u *bandur*, *pusija* u *busija* itd., zahvaljujući osjećaju da je oblik \**Pitōvnjā* (\**Pitovnja*, \**Pitōvnja*), koji je morao često dolaziti u rečenicama sa sintagmom *bit(i) na* \**Pitovnji*, deformirana izvedenica od glagola *biti* u značenju 'boraviti'.

Na postojanje toga osjećaja upućuju osobito tri spomenute inačice oronima *Bitovnja* u lepeničkom govoru: *Bitovinja*, *Bitovina* i *Vitovina*. Uzme li se u obzir da je posljednja inačica nastala od pretposljednje, i to tako da je *b* > *w*<sup>23</sup> > *v* — na to je mogla istodobno utjecati i daljinska asimilacija (*Bi—vi* > *Vi—vi*) i pomisao da se, zapravo, radi o izvedenici od imena *Vito* < *Vitomir* — pojavu drugoga *i* u inačicama *Bitovinja* i *Bitovina* valja tumačiti težnjom da se izgovori naizgled reducirano *i* u imenici \**bitōv(i)nja* ili \**bitōv(i)na*, koja je u obliku *bitovina* i značenju »zavičaj (domovina), postojbina, kuća, domaće ognjište« dosad zabilježena samo u Baranji (usp. u *RSANU* s. v.) To, ujedno, znači da se inačica *Bitovina* (> *Vitovina*) nije razvila od zabilježene inačice *Bitovnja* (< \**Pitovnja* < \**Pitovna* < \**Pitomna*), nego od nezabilježene inačice \**Bitovna* (< \**Pitovna* < \**Pitomna*).

<sup>21</sup> Da je Jerolim Filipović rođen u Proslapu u Rami, dokazala je Dušanka Ignjatović, *Jezik štampanih dela Jerolima Filipovića, franjevačkog pisca XVIII veka*, Biblioteka Južnoslovenskog filologa, n. s., knj. 5, Beograd 1974, str. 23. i 27.

<sup>22</sup> Usp. u *RjJAZU* s. v. *svjetōvnjī* i *vjekōvnjī*. Za oblik *vjekovnji* donose se potvrde od XV. st.

<sup>23</sup> Provizornim znakom *w*, preuzetim od Dalibora Brozovića, označujem zvučni labiodentalni okluziv. O postojanju toga okluziva kao posebnoga fonema u govoru u dolini rijeke Fojnice i uopće u ijekavskoščakavskom dijalektu usp. D. Brozović, *Izveštaj o istraživanju govora u dolini rijeke Fojnice*, Ljetopis JAZU, knj. 62, Zagreb 1957, str. 378, pa D. Brozović, *O problemu ijekavskoščakavskog (istočnobosanskog) dijalekta*, Hrvatski dijalektološki zbornik, knj. 2, Zagreb 1966, str. 139—140. i 147.

Od inačice *Bitovnja* nastali su, vjerojatno preko prijelaznog oblika \**Bitovnja*,<sup>24</sup> spomenuti oronim *Bitovlja* 'gorska kosa na području sela Gornje Papratnice, južno od Kaknja' i spomenuti horonim *Bitovlja* 'poljce na području sela Proslapa, jugozapadno od Prozora' (horonim je *Bitovlja*, izgleda, nastao od toponomastičke sintagme \**Pitomna poljana*). Na prijelaz *Bitovnja* u *Bitovlja* mogao je utjecati i osjećaj da se, zapravo, radi o toponimima koji upućuju na ime, nadimak ili prezime vlasnika.<sup>25</sup>

Spomenuti oronim *Bitovlje* 'brdo na području sela Dolipolja, zapadno od Kaknja' mogao je nastati na jedan od ovih dva načina:

1. od kojega oblika što vuče porijeklo od toponomastičke sintagme \**Pitomna strana* (ili sl.), pod utjecajem imenice *brdo*, npr. *Bitovlja* > *Bitovlje*;

2. od toponomastičke sintagme \**Pitomno brdo* (usp. spomenuti horonim *Pitomo brdo* u Pariževićima) > \**Pitovno brdo* > \**Pitovnje brdo* itd.

6.

Dodajem da je istoga porijekla vjerojatno i dosad nespomenuti oronim *Vitovlja glava* koji je u tom obliku zabilježen na specijalnoj karti Jugoslavije razmjera 1 : 100.000.

*Vitovlja* je glava brdo koje se nalazi oko 12 km sjeverno od Jajca, odmah s druge strane Vrbasova pritoka Ugara. Visoko je 884 m. Gledano s južne strane, pri vrhu se pretvara u okruglastu zaravan promjera 500 m i više. Na njoj se — kojih 400 m južno od vrha — nalazi stočarski stan. Oko 1200 m sjevernije od vrha *Vitovljê glavê* uzdiže se vrh *Zavlake*, visok čak 1063 m, a oko 1700 m sjeveroistočnije — vrh *Ruda glavica*, visok 1041 m. Sve to upućuje na zaključak da se u prvom članu toga dvočlanog oronima doista krije pridjevski oblik *pitomna*, pa da se, prema

<sup>24</sup> Provizornim znakom *ǰ*, preuzetim od Dalibora Brozovića, označujem nazalno *j*. Da se u govoru u dolini rijeke Fojnice i uopće u ijekavskošćakavskom dijalektu glas *ñ* često izgovara kao *ǰ* (*znãñe* > *znãǰe*, *kõñma* > *kõǰma* itd.), usp. D. Brozović, *Izvjestaj o dijalektološkim istraživanjima u dolini rijeke Fojnice*, Ljetopis JAZU, knj. 63, Zagreb 1959, str. 433, 435. i 437, pa D. Brozović, *O problemu ijekavskošćakavskog (istočnobosanskog) dijalekta*, Hrvatski dijalektološki zbornik, knj. 2, Zagreb 1966, str. 138—139.

<sup>25</sup> Ime u obliku *Bitov* nije potvrđeno, ali su zato potvrđena imena *Bito*, *Bite*, *Bitko*, *Bitoje* (od XII. st., i to u romaniziranim oblicima *Bitus*, *Bitte*, *Bitchus*, *Bitoie*; usp. K. Jireček, *Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters*, II, Denkschriften der k. Akademie der Wissenschaften, Phil.-hist. Kl., 49, Beč 1904, str. 64<sup>a</sup>), pa *Bitorad* (u XIII. st., u obliku *Bitoradus*; usp. G. Čremošnik, *Spisi dubrovačke kancelarije*, knj. I, Zagreb 1951, str. 21). Ime *Bitoje* potvrđeno je i u prezimenu *Bitojević* 1439 (usp. K. Jireček, *Spomenici srpski*, Beograd 1892, str. 81) i 1622 (usp. Lj. Stojanović, *Stari srpski zapisi i natpisi*, knj. 6, Sr. Karlovci 1926, str. 109). Da je prema obliku *Bito* ili *Bite* mogao postojati i oblik *Bitov*, potvrđuje osobito zorno činjenica da su na Sebišini blizu Imotskoga i danas poznati nadimci *Bile* i *Bilõv*.

tomu, taj oronim po značenju sasvim podudara sa spomenutim oronimom *Pitoma glava* 'brdo sjeveroistočno od Bosanskoga Grahova'.

Do oblika *Vitovlja glava* < \**Bitovlja glava* moglo je doći, kao i u slučaju *Vitovina* < *Bitovina*, preko zvučnoga labiodentalnoga okluziva pod utjecajem osjećaja da se, zapravo, radi o izvednici od imena ili nadimka \**Vitov* < *Vito* < *Vitomir*.

## RÉSUMÉ

### L'ORONYME BITOVNJA ET DES SEMBLABLES TOPONYMES

*Bitovnja* s'appelle une des hautes montagnes qui sont situées à la frontière du bassin de réception de la Mer Noire et de l'Adriatique et qui séparent la Bosnie classique de la Herzégovine classique. L'auteur a réussi de trouver sur le territoire croato-serbo-monténégrin encore un oronyme *Bitovnja*, ensuite un oronyme et horonyme *Bitovlja* et encore un autre oronyme *Bitovlje*. Tous ces toponymes apparaissent dans une distance non plus grande de 35 km de la montagne *Bitovnja*, et tous sont situés sur le territoire de la Bosnie-Herzégovine.

L'auteur constate:

1. qu'au moyen de ces noms de lieu sont nommés une montagne et trois monts dont l'adret est très favorable et par là cultivé (dans le cas de la montagne *Bitovnja* la cultivation va jusqu'à l'hauteur d'au-dessus du niveau de la mer de 1500 m), y compris un petit champ situé entre les monts;

2. que le nom de la montagne *Bitovnja* à Lepenica, éloignée de *Bitovnja* quelques 15 km dans la direction du Nord-Est, est noté sous des formes suivantes: *Bitovnja*, *Bitövnja*, *Bitövnja*, *Bitovina*, *Bitovinja*, *Vitovina*;

3. que le *p* initial — sans tenir compte s'il est suivi ou non d'une consonne ou d'une voyelle — pouvait dans les parlers croates et serbes quelquefois passer à *b*, pour la plupart sous l'influence de l'étymologie populaire (*pāndūr* > *bāndūr*, \**prěšk/v/a* > *brěšk/v/a*, *pastuh* > *pazduh* > *bazduh*, *pazdjeti* > *bāzdjeti*, *pestil/jj* > *běstīlj*, *pūsija* > *būsija*, *prkēlati* > *prkēljati* > *brkēljati*);

4. que sur le territoire croate, serbe et monténégrin il y a plusieurs toponymes provenant de l'adjectif *pitom*, *-a*, *-o* 'cultivé; agréable, charmant' (*Pitoma*, *Pitomača*, *Pitomaja*, *Pitomica*, *Pitomina*, *Pitomine*; *Pitoma glava*, *Pitoma gradina*, *Pitoma kosa*, *Pitome doline*, *Pitomi Potok*, *Pitomi vrh*; *Pitomi do*, *Pitomi gaj*, *Pitomo brdo*).

Après quoi, l'auteur conclue qu'à la base de tous ces toponymes, dont il parle, se trouve l'adjectif *pitōman*, *-mna*, *-mno* 'cultivé; agréable, charmant'. D'après lui, l'oronyme *Bitövnja* prit naissance de la manière suivante: \**Pitōmnā* (c'est-à-dire *planina*, *strana* ou semblable) > \**Pitövnā* > \**Pitövnjā* > \**Pitövnja* > *Bitövnja*. Proviennent de la forme *Bitovnja*, à travers la forme *Bitovja*, l'oronyme et l'horonyme *Bitovlja*. L'oronyme *Bitovlje* provient ou de la forme *Bitovlja* (par motion causée par le mot *brdo* n.) ou de la forme primitive \**Pitomno* (c'est-à-dire *brdo*).

L'auteur ajoute que de la même provenance est vraisemblablement aussi le toponyme *Vitovlja glava* 'un mont éloigné quelques 12 km au Nord de Jajce'. La consonne initiale *v* y pouvait provenir de la consonne *b* à travers l'occlusive labiodentale sonore, sous l'influence du sentiment qu' on y a affaire à un dérivé du nom \**Vitov* < *Vito* < *Vitomir*, de même comme dans le cas de *Vitovina* < *Bitovina*.